

ПРИНЦИПЪТ НА ВЗАИМНО ПРИЗНАВАНЕ В ПРАВОТО НА ЕС И НЯКОИ
НЕГОВИ ПРОЯВЛЕНИЯ В НАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО

Христо Дочев

THE PRINCIPLE OF MUTUAL RECOGNITION IN EU LAW
AND ITS MANIFESTATIONS IN CRIMINAL MATTERS*Hristo Dochev*

Abstract: *This paper traces the emergence and development of mutual recognition as a guiding principle in EU law. The principle of mutual recognition was initially adopted in the area of judicial cooperation in civil and commercial matters. It is a key factor in the establishment and functioning of the internal market. In Case 120/78, the Community's highest court held that there was equivalence between national regulatory requirements for goods, which in turn counterbalanced the trade barriers existing in the different national legislative provisions in the Member States. As a result, this allowed free movement of goods within the Community. Subsequently, at the end of the 20th century, the scope of mutual recognition expanded to cover a range of criminal law matters. Given the significance of the interference with the rights of the individual in the exercise of criminal liability, as well as the lack of respective uniform mechanisms in the Member States, mutual recognition of acts and actions committed in one State and performed in another raised a number of questions, the answers to which are sought in this paper.*

Keywords: *EU law, mutual recognition, non bis in idem, criminal matters.*

Правната система на Европейския съюз по правило се характеризира със своята сложност и специфичност. Като самостоятелен правопорядък правото на ЕС включва особен режим на източниците, който значително се отличава от възприетите в националното ни право разрешения както по отношение на класификацията им, така и относно тяхното право прилагане. Разбира се, някои критерии за преценка и тълкуване са идентични – например, обособяването на отделните източници според категорията писани-неписани, вътрешни и външни. Цялостният поглед обаче върху източниците на правото на ЕС предлага множество неконвенционални постановки, които биха могли да звучат твърде екстравагантно и

дори непонятно за националния юрист. Такъв е и случаят конкретно с принципите, които нямат обособено място в йерархията на източниците на правото на ЕС.¹ Съществена особеност е, че не държавите-членки (ДЧ) уреждат съдържанието и смисъла на всеки един принцип чрез сключените Учредителни договори, а самото съюзно право прави това – най-вече чрез своите институции, а именно – Съдът на ЕС (СЕС), постановявайки съдебни актове в рамките на своята компетентност като институция на ЕС, а също и Европейската комисия, приемайки редица нетипични актове.

Настоящата разработка прави опит да изследва единизключително специфичен и значим принцип (ако въобще степента на

¹ Семов, Ат. Правна система на ЕС. Институт по Европейско право. София, 2017, с. 310.

значимост подлежи на степенуване, поради факта, че всеки един принцип носи след себе си цяло направление в развитието на правото на ЕС) – а именно, принципа на взаимно признаване и неговото проявление в наказателно-правораздаване. В литературата се приема, че различните видове правни принципи като източници на правото на ЕС заемат място след Учредителните договори и преди всички останали източници.² Някои от принципите обаче имат фундаментално значение, тъй като те са в основата за съществуването и функционирането въобще на правото на ЕС. Като такива следва да се обособят принципите за непосредствена приложимост, директния ефект, предимството (примата) на правото на ЕС, които са водещи начала по отношение на прилагането на правото на ЕС. Всъщност, принципът като правно понятие представлява едно общо твърдение, от което произтичат конкретни правила. От това просто терминологично обяснение Takis Tridimas извежда и двете основни характеристики на всеки правен принцип – първо, той трябва да бъде общ, за да действа на абстрактно ниво и да се отграничава от дадено конкретно правило и, второ, принципът трябва да е достатъчно значим, за да отразява основна ценност на определен правен отрасъл или правото като цяло, като във всички случаи е налице степенуване на значимостта на принципите.³ В този смисъл трябва да се обособят принципите на пропорционалност и субсидиарност, принципът за равно третиране, правната сигурност и защитата на легитимните правни очаквания, основните права като източник на правото на ЕС,⁴ принципите за ефективност и равностойност, принципа за отговорност на съюзните институции, принципа за отговорност на дър-

жавите-членки при нарушаване на правото на ЕС и др.

Обикновено, принципите като източници на право се извличат от съдебните юрисдикции по тълкувателен път от конкретни правни норми или от дадена правна система в нейната цялост. Това от своя страна прави целия този процес творческо начинание, при което съдебният орган чрез индуктивни методи формулира един принцип на основата на конкретен казус или чрез дедуктивен подход дефинира принцип, който се базира на целите на правото и неговите основополагащи ценности, като е възможна и комбинация и от двата подхода.⁵

Принципът на взаимно признаване на практика се явява проявление на третия етап в развитието на процеса на съдебното сътрудничество по наказателноправни въпроси в ЕС. Първоначалното промотиране на принципа за взаимно признаване в сферата на наказателноправните отношения в ЕС започва през 1998 г. в периода, когато Великобритания осъществява председателството на Съвета на министрите. Това своеобразно „присвояване“ на принципа и напасването му в различна правна сфера (тази на наказателното право) е сериозно критикувана в литературата.⁶

Принципът на взаимно признаване е широко приложим в правото на ЕС и по-специално в сферата на съдебното сътрудничество по граждански и търговски въпроси (по отношение на приемането на Брюкселската конвенция относно компетентността и изпълнението на съдебните решения по граждански и търговски дела, подписана на 27 септември 1968 г.⁷). Също така, принципът на взаимно признаване намира своята изключителна важна роля при изграждането и функционирането на Вътрешния пазар. СЕС (тогава Съд на

² Пак там.

³ Tridimas, T. *The General Principles of EU Law*. Oxford University Press, 2006, с. 1.

⁴ Повече за основните права като източник на правото на ЕС Вж. Христов, Хр. *Защита на основните права в правото на Европейския съюз. Основни положения в правния режим на защита на основните права преди и след влизане в сила на Хартата на основните права на Европейския съюз*. В „Европейският съюз като правова общност“, Университетско издателство, София, 2007.

⁵ Tridimas, T. Цит. съч. с. 2

⁶ Mitsilegas, V. (2006). *The constitutional implications of mutual recognition in criminal matters in the EU*. *Common Market Law Review*, 43(5), 1277–1311.

⁷ *OB L 299*, 31.12.1972г., с. 32–42

ЕО) по делото *CassisdeDijon*⁸ – постановява, че е налице „еквивалентност“ на националните нормативни изисквания към стоките, което от своя страна допринася за взаимно признаване между отделните ДЧ и ефективно неутрализира търговските пречки, произтичащи от различните национални технически изисквания и позволява свободното движение на стоки в рамките на Общността. Касае се за преюдициално запитване, отправено от Финансовия съд на провинция Hesse, който разглежда спор между германско акционерно дружество (*Société Rewe-ZentralAG*) като жалбоподател срещу германския федерален орган за монопола върху спиртните напитки. Дружеството възнамерява да внесе партида „*cassisdeDijon*“, произхождаща от Франция, с цел пускането ѝ в продажба във Федерална република Германия, но получава отказ от компетентния орган поради факта, че процесният продукт не притежава характеристиките, изисквани за пускането му в продажба във ФРГ, предвид недостатъчното му алкохолно съдържание. Съдът в мотивите към решението си стига до извода, че по този начин се отстраняват от националния пазар продуктите от други държави-членки, които не отговарят на съответната характеристика, съдържаща се в националното законодателство на ФРГ, което представлява пречка пред търговията, която пък е несъвместима с разпоредбите на член 30 от Договора (настоящ чл. 36 ДФЕС). В допълнение, Съдът заявява, че в случая не е налице валидно основание да се препятства внасянето на алкохолни напитки в която и да било държава-членка, при условие че са законно произведени и търгувани в някоя от другите държави-членки, и по отношение на внасянето им не може да се противопоставя съответна законова забрана за пускане в продажба.

⁸ Дело 120/78, *Rewe-Zentral AG c/ Bundesmonopolverwaltungfür Branntwein*, решение от 20 февруари 1979. За връзката между Дело 120/78 и взаимното признаване в наказателното право Вж. **Jurka Raimundas, & Zajančauskienė Jolanta**. Jurisdiction Collisions In The Criminal Proceedings Of European Union Member States. *Baltic Journal of Law & Politics*, 8(1), 2015. с. 95.

⁹ Решение от 11 юли 1974 г., **Dassonville**, 8/74.

¹⁰ Подробно за забраната по чл. 34 ДФЕС Вж. **Христов, Хр.** Вътрешен пазар и основни свободи на движение в правото на Европейския съюз. Сиела. София. 2018, с. 100–108.

¹¹ Решение от 24 ноември 1993 г., **Keck и Mithouard**, съединени дела C-267/91 и C-268/91.

¹² **Христов, Хр.** Вътрешен пазар... с. 101.

¹³ Presidency Conclusions Tampere European council 15-16 October 1999. www.consilium.europa.eu/media/21059/tampere-european-council-presidency-conclusions.pdf.

Може да се твърди, че постановеното по делото *CassisdeDijon* решение на СЕО е продължение на практиката по прилагане на чл. 34 ДФЕС (предишен член 28 от ДЕО), тъй като в свое предходно решение от 1974 г. (**Dassonville**)⁹ е изведено изключително широко определение за мерки с равностоен ефект, каквито всъщност са изрично забранени по силата на ДЕО. Именно в диспозитива на решението по делото *CassisdeDijon* СЕО приравнява наложените ограничения от германския орган по спиртните напитки на **мерки с равностоен на количествени ограничения върху вноса ефект**. Поради широкия обхват на забраната СЕО в по-късната си практика смекчава поддържаната линия на забраната и допуска нейното приложение, като определя допълнителни елементи относно приложението на стоката и налага да се прави разграничение между тях и условията за нейната продажба¹⁰. Така в решението си по делото *Keck и Mithouard*¹¹ СЕО приема, че изискванията относно условията за продажба могат да бъдат изключени от обхвата на забраната по чл. 34 ДФЕС, ако се прилагат без дискриминация¹².

ЕС допълнително утвърждава развитието на принципа за взаимно признаване, след като на срещата на върха в Тампере през 1999 той е определен като крайгълния камък на съдебното сътрудничество както по граждански, така и по наказателноправни въпроси в рамките на ЕС.¹³ Подобно засилено взаимно признаване на съдебни актове и съответното сближаване на законодателствата на държавите членки се прави с цел улесняване на сътрудничеството между отделните национални и съюзни органи, както и по отношение на защитата на правата на човека. Европейският съвет изрично постановява, че принципът

на взаимно признаване трябва да се прилага спрямо правилата на досъдебното производство по-специално към тези, които дават възможност на компетентните органи бързо да обезпечат доказателства и да налагат заповед на движими вещи, а по отношение на доказателства, които са събрани по законен начин от органите на една държава-членка – те трябва да бъдат допустими пред съда в друга държава-членка, като се отчитат приложимите там норми.¹⁴

Концепцията за смисъла на принципа за взаимно признаване в сферата на наказателно-правните въпроси е разяснена в един атипичен акт¹⁵ на Комисията от 2000 г., а именно – *Съобщение на Комисията до Съвета и Европейския парламент - Взаимно признаване на окончателните решения по наказателни дела*.¹⁶ Съгласно точка 3.1 от Съобщението:

Взаимното признаване е принцип, който широко се възприема като основан на разбирането, че макар в една държава да не са уредени определени отношения по идентичен или дори подобен начин както това е сторено в собствената държава, последиците ще бъдат такива, че **разрешенията ще бъдат приети като равностойни на тези от собствената държава (к.м)**. Взаимното доверие е важен елемент, не само доверието в адекватността на правилата на партньорите, но и доверието, че тези правила се прилагат правилно.

Въз основа идеята за еквивалентност и доверието, на което тя се основава, достиженията на другата държава се допускат за изпълнение в рамките на собствената правна система. Въз основа на това, решение, взето

от орган в една държава, би могло да бъде изцяло възприето в друга държава, въпреки че подобен орган може дори да не съществува в тази държава, или няма право да взема такива решения, или пък би взел съвсем различно решение в аналогична ситуация.

Признаването на чуждестранен акт по наказателноправни въпроси би могло да се разбира като негово действие **извън държавата, в която е постановен**, било чрез придаване на правните последици, предвидени за него от чуждестранния наказателен закон, било чрез неговото отчитане до такава степен, че да се постигнат последиците, предвидени от наказателния закон на признаващата държава.

Взаимното признаване се основава на три основополагащи елемента – еквивалентност, взаимно доверие и екстериториалност.¹⁷ Прилагането на принципа за взаимно признаване има за цел също така право прилагането да се реализира автоматично във всички случаи, когато това не е изрично ограничено. В този смисъл, процедура по екзекватура не се прилага¹⁸, като по този начин изпълнението на акт, издаден от друга държава, не е обвързано от издаването или приемането на национален акт, с който актът на другата държава се „транспонира“¹⁹ (това е приложимо и към европейската заповед за разследване, но със съществени отклонения). Нещо повече, в резултат на изрично произнасяне на Конституционния съд на Германия през 2005 г. Испания от своя страна отказва да изпълни няколкократно редовно издадени европейски

¹⁴ Пак там, т. 33 и 36.

¹⁵ Повече за този вид източници на правото на ЕС (наричани още „актове извън номенклатура“, „ненаименовани“, „нетипични“) Вж. у Семов, Ат., Правна система на ЕС. Институт по Европейско право. София, 2017, с. 221-233; с. 323-324.

¹⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52000DC0495&from=en>. Съобщението не е налично на български език.

¹⁷ Някои автори обясняват принципа на взаимно признаване с обикновено придаване на екстериториален ефект на даден акт, който е приет от издаващата ДЧ. Приемащата/изпълняващата ДЧ следва да изпълни така издадения акт, като приеме, че са спазени правилата за законност, субсидиарност и пропорционалност. Valdés, A. R. The mutual recognition principle in criminal matters: A review. *ERA Forum*, 16(3), 2015. с. 292.

¹⁸ Lasic, V. Multiple faces of mutual recognition. *Fletcher, M., Herlin-Karnell, E., & Matera, C. (Eds.). The European Union as an Area of Freedom, Security and Justice (1st ed.)*. Routledge. 2016, с. 341.

¹⁹ J. A. E. Vervaele, 'European criminal law and general principles of Unionlaw', в J. A. E. Vervaele (ed.), *European Evidence Warrant: Transnational Judicial Inquiries in the EU*, (Intersentia, 2005), с. 133.

заповедни за арест с мотива, че не е налице реципрочност по отношение на правилата за екстрадиция. Подобен подход е в разрез с принципа за взаимно признаване и с основание не се споделя в литературата.²⁰

В този смисъл, всички контролни механизми се извършват от издаващата държава, а не в изпълняващата държава. Това произтича от някои особености на взаимното признаване като например липсата на основание за отказ, основаващ се на правата на човека (като изключение следва да се отбележи разпоредбата на чл. 11, параграф 1, б. „е“ от Директива 2014/41 относно Европейска заповед за разследване (ЕЗР)²¹, според която признаването или изпълнението на ЕЗР може да бъде отказано в изпълняващата държава, когато съществуват сериозни основания да се смята, че изпълнението на процесуално-следственото действие, посочено в ЕЗР, би било несъвместимо със задълженията на изпълняващата държава съгласно член 6 от ДЕС²² и ХОПЕС). Също така, при взаимното признаване се изключва възможността за оспорване на акта при депозирането на искането за сътрудничество в изпълняващата държава. Така, изпълняващата държава е обвързана от доверието, което се възлага на механизмите на контрол, извършвани в издаващата държава, като изпълняващата държава трябва да ги приеме за равностойни на своите.

Анализът на предходните модели на сътрудничество по наказателноправни въпроси обосновава някои съществени различия в сравнение с прилагането на принципа за взаимно признаване. До неговото въвеждане водещо начало остава държавният суверенитет и принципа на националната териториалност, при което държавите запазват властта си над всичко, което става на тяхна територия. Също така, те разполагат с дискреционна преценка дали и как да сътрудничат на запитващия

орган. Ето защо, въвеждането на принципа на взаимно признаване представлява съществена промяна, тъй като решенията, издадени в други държави-членки на ЕС, по правило трябва да бъдат признати и изпълнявани. Следователно, тази еволюция засяга до известна степен националния суверенитет и националната териториалност, което пък от своя страна е ключово за разбирането за концепцията за ЕС като пространство на наказателно правосъдие.

Ключов момент при приложението на принципа за взаимно признаване е намирането на правилния баланс между, от една страна – защитата на човешките права, а от друга – по-ефективното сътрудничество между отделните държави и съответните правни режими в областта на наказателното правораздаване. Правоприлагащите органи следва да сведат до минимум субективната преценка и действията като цяло в посока преразглеждане на акта, издаден от друга държава, с което биха забавили съответната процедура, като същевременно се избягва механично доверяване на чуждестранния орган, което пък би довело до отказ от поемане на отговорност от съответния компетентен национален орган.

В такава усложнена ситуация, при която са очертани единствено приложното поле на принципа за взаимно признаване и рамките, в които следва да упражняват правомощията си националните правоприлагащи органи, от изключително значение се оказва практиката на Съда на ЕС, която доразвива и прецизира нормативните очертания на принципа за взаимно признаване. СЕС е имал възможност да се произнесе по въпроси, касаещи взаимното признаване в наказателното правораздаване, като формира постоянна практика, която включва повече от 15 решения по линията на принципа *ne bis in idem*²³.

²⁰ Karanikolas, S. The impact of EU criminal law on the Greek criminal justice system. 2011. с. 28

²¹ OBL 130, 1.5.2014г., стр. 1–36.

²² Съгласно чл. 6, пар. 1 ДЕС Съюзът зачита правата, свободите и принципите, определени в Хартата на основните права на Европейския съюз от 7 декември 2000 г., приета на 12 декември 2007 г. в Страсбург, която има същата юридическа сила като Договорите.

²³ Практиката на СЕС в този смисъл включва следните решения: C-187/01 и C-385/01, *Gözütok and Brügge*, C-469/03, *Miraglia*, C-436/04, *Van Esbroeck*, C-150/05, *Van Straaten*, C-467/04, *Gasparini*, C-288/05, *Kretzinger*, C-367/05, *Kraaijenbrink*, C-297/07, *Bourquain*, C-491/07, *Turanský*, C-261/09, *Mantello*,

Принципът *ne bis in idem*²⁴ присъства в много национални, европейски и международни правни актове. В ЕС и по-специално в пространството на свобода, сигурност и правосъдие основната правна рамка е съсредоточена в Конвенцията за прилагане на споразумението от Шенген²⁵ (Конвенцията) и Хартата на основните права на Европейския съюз (чл. 50). Основната цел на принципа *ne bis in idem* е да се гарантира, че срещу никое лице няма да бъдат упражнявани наказателноправни мерки за едни и същи действия в няколко ДЧ поради факта, че той упражнява правото си на свободно движение. Това ясно е заявено от СЕС по делата *Gözütok* и *Brügge, Gasparini*.²⁶

Принципът е включен и като основание за отказ от наказателно преследване и в някои актове на ЕС за съдебно сътрудничество по наказателни дела, включително такива за взаимно признаване, като Рамково решение 2002/584/ПВР относно европейската заповед за арест и Директива 2014/41/ЕС относно европейската заповед за разследване по наказателноправни въпроси.²⁷ Също така, принципът *ne bis in idem* присъства в член 4 от Протокол 7 на Европейската конвенция за правата на човека.²⁸

Съгласно чл. 54 от Конвенцията *лице, което е осъдено в една договаряща страна, не може да бъде преследвано за същите деяния в друга договаряща страна, при условие че когато лицето е осъдено, санкцията е из-*

пълнена или е в процес на изпълнение, или не може да се изпълни по силата на законите в договарящата страна, в която е произнесена. При тълкуване на тази разпоредба СЕС отдава значимо внимание на взаимното доверие между съответните национални органи на ДЧ. Така например, по делото **Gaetano Mantello (C-261/09)** СЕС възприема тезата на Генералния адвокат Y. VOT, който в своето заключение от 7 септември 2010 г. обосновава, че за целите на издаването и изпълнението на европейска заповед за арест понятието „същите деяния“, съдържащо се в член 3, точка 2 от Рамково решение 2002/584/ПВР на Съвета от 13 юни 2002 г. относно европейската заповед за арест и процедурите за предаване между държавите членки²⁹, представлява *самостоятелно понятие на правото на Съюза* (к. м.) и трябва да се тълкува в същия смисъл като понятието, съдържащо се в чл. 54 от Конвенцията. Също така, в точка 14 от заключението генералният адвокат по делото заявява, че посоченото рамково решение се основава на принципа на взаимно признаване на съдебни решения по наказателни дела, а въведената с него (с Рамковото решение) система на европейската заповед за арест се основава на „високо равнище на [доверие]“ между държавите членки.³⁰ Също така, Y. Vot обосновава своето заключение, като стъпва на предходната практика на СЕС, а именно, че чл. 54 от Конвенцията цели да гарантира свободното дви-

C-617/10, *Åkerberg Fransson*, C-129/14 PPU, *Spasic*, C-398/12, *M.*, C-486/14, *Kossowski*, C-217/15 и C-350/15, *Orsian Baldetti*. Подробно за този принцип Вж. Janssens, Christine. The Principle of Mutual Recognition in EU Law. Oxford: Oxford University Press, 2013. Oxford Scholarship Online, 2014, 134–137.

²⁴ Jurka Raimundas, & Zajančauskienė Jolanta. Jurisdiction Collisions In The Criminal Proceedings Of European Union Member States. *Baltic Journal of Law & Politics*, 8(1), 2015. 86-90 – относно принцип *ne bis in idem* и затрудненията при неговото приложение в наказателното производство.

²⁵ OBL 239, 22.9.2000 г., стр. 19–62. Конвенция за прилагане на споразумението от Шенген от 14 юни 1985 година между правителствата на държавите от Икономическия съюз Бенелюкс, Федерална република Германия и Френската република за постепенното премахване на контрола по техните общи граници.

²⁶ Повече за този принцип Вж. A. Weyembergh and I. Armada, ‘The principle of *ne bis in idem* in Europe’s Area of Freedom, Security and Justice’, in V. Mitsilegas, M. Bergström and T. Konstantinides (eds.), *Research Handbook on EU Criminal Law* (Edward Elgar, 2016) с. 189–209.

²⁷ Директива 2014/41/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 3 април 2014 година относно Европейска заповед за разследване по наказателноправни въпроси. OBL 130, 1.5.2014 г., стр. 1–36.

²⁸ Обн. ДВ, бр. 80/1992 г.

²⁹ Рамково решение на Съвета от 13 юни 2002 година относно европейската заповед за арест и процедурите за предаване между държавите-членки. (2002/584/ПВР). OBL 190, 18.7.2002 г., стр. 1–20.

³⁰ Пак там, Съображение 10.

жение на гражданите на Съюза в рамките на Съюза. Той цели да се избегне наказателното преследване на лице за едно и също деяние на територията на няколко договарящи страни, поради това че то упражнява своето право на свободно движение.³¹ При липса на хармонизация на наказателните законодателства на държавите членки прилагането на този принцип задължително предполага, че е налице взаимно доверие между държавите членки в съответните им системи на наказателно правосъдие и че всяка от тях приема прилагането на действащото в останалите държави членки наказателно право дори когато прилагането на собственото ѝ наказателно право би довело до различно разрешение³².

По делото *Mantello*, СЕС прави тълкуване на принципа *ne bis in idem* като основание за отказ за изпълнение на европейска заповед за арест. Член 3 от Рамково решение 2002/584/ПВР³³ урежда няколко хипотези, при които изпълняващият съдебен орган не притежава право на дискреционна преценка за отказ да изпълни заповедта, а напротив – длъжен е при наличие на посочените основания да постанови подобен отказ. Правото да осъществи съответния контрол с възможност за положителен или отрицателен резултат, т.е. да приеме или да откаже изпълнението на заповедта за арест, е уредено изрично в чл. 4. СЕС изключва възможността изпълняващият орган да направи друга проверка за евентуално повторно наказателно преследване, т.е. да се приложи принципа *ne bis in idem*, като се ограничава до тълкуването на това дали предметът на европейската заповед за арест съвпада с осъдителната присъда, постановена в Италия. Тук отново би могъл да се постави въпросът дали е оправдано СЕС да извежда като водещо начало ефективността, опростяването и ускоряването на сътрудничеството между ДЧ, а съ-

щевременно да пренебрегва до голяма степен защитата на основните права на гражданите.

Подобен противовес се развива и по делото **Radu (C-396/11)**, при което СЕС постановява, че в Рамковото решение е налице изчерпателно изброяване на основанията за отказ за изпълнение на европейска заповед за арест и не следва да се допуска такъв отказ дори при нарушаване на основни права на гражданите. Именно поради това, СЕС заключава, че обстоятелството, че европейската заповед за арест е била издадена с цел провеждане на наказателно преследване, без издирваното лице да е било изслушано от издаващите съдебни органи, не се включва в основанията за неизпълнение на такава заповед, предвидени от разпоредбите на Рамково решение 2002/584³⁴. Също така, спазването на членове 47 и 48 ХОПЕС³⁵ не изисква съдебен орган на държава членка да може да откаже изпълнението на европейска заповед за арест, издадена с цел провеждане на наказателно преследване, с мотива че издирваното лице не е било изслушано от издаващите съдебни органи преди издаването на тази заповед за арест. СЕС мотивира своето решение, като излага аргументи в подкрепа на тезата, че европейският законодател е гарантирал спазването на правото на изслушване в изпълняващата държава членка, по начин че да не засегне ефективността на механизма на европейската заповед за арест, което от своя страна не трябва да се възприема като каквато и да е форма на ограничаване на основни права на гражданите и съответно не е налице нарушаване на Хартата на основните права. В този смисъл заслужава внимание заключението на Генералния адвокат по делото г-жа Е. Sharpston, която аргументира тезата, че компетентният съдебен орган на държавата членка, изпълняваща европейска заповед за арест, може да отхвърли искането за предаване, без

³¹ Решение от 11 февруари 2003 г. по дело *Gözütok и Brügge* (C-187/01 и C-385/01, точка 38) и Решение от 11 декември 2008 г. по дело *Bourquain* (C-297/07, точка 41).

³² Решение по дело *Gözütok и Brügge*, посочено по-горе (точка 33).

³³ Съгласно чл. 3, пар. 2 от Рамковото решение изпълняващият съдебен орган **отказва** да изпълни европейска заповед за арест, когато изпълняващият съдебен орган е уведомен, че издирваното лице е осъдено от ДЧ за същите деяния, при условие че наказателното преследване е завършило с присъда, наказанието е изтърпяно, изтърпява се към момента или изпълнението му е погасено по давност.

³⁴ Дело **Radu (C-396/11)**, точка 38.

³⁵ Чл. 47 ХОПЕС е посветен на правото на ефективните правни средства за защита и на справедлив съдебен процес, а чл. 48 касае презумпцията за невинност и правото на защита.

да наруши задълженията, установени в Учредителните договори и в другите разпоредби на правото на ЕС, в случаите, когато е доказано, че човешките права на лицето, чието предаване се иска, са били нарушени или ще бъдат нарушени в хода на процедурата за предаване или в резултат от нея. Такъв отказ обаче ще бъде допустим само при изключителни обстоятелства. В случаи, които се отнасят до членове 5 и 6 от ЕКЗПЧОС и/или членове 6, 47 и 48 от Хартата, съответното нарушение трябва да бъде такова, че да унищожава из основи справедливостта на процеса. Лицето, което твърди, че е извършено нарушение, трябва да убеди компетентната да вземе решение инстанция, че възраженията му са по същество основателни. Минали нарушения, които може да бъдат поправени, не са основание за подобно възражение.³⁶

По делото **Melloni (C-399/11)**³⁷ СЕС също дава предимство на европейската заповед за арест, издадена по реда на Рамковото решение спрямо испанското конституционно право, според което се осигурява по-голяма защита на лица, които не участват физически в наказателно производство, водено срещу тях. Такъв краен резултат не бива да се определя като необичаен, тъй като решението по делото се основава на принципа на примата на правото на ЕС. СЕС не възприема тезата на запитващата юрисдикция по отношение на тълкуването на чл. 53 ХОПЕС, според което се позволява на изпълняващата държава членка да обвърже предаването на задочно осъдения с условието присъдата да може да бъде подложена на преразглеждане в издаващата държава членка, с цел да се избегне нарушение на правото на справедлив съдебен процес и на правото на защита, гарантирани от Конституцията. Tribunal Constitucional (Испания) смята, че чл. 53 от ХОПЕС разрешава по общ

начин държавите членки да приложат стандарта за защита на основните права, гарантиран от тяхната конституция, когато същият е по-висок от произтичащия от Хартата, и евентуално да го противопоставят на прилагането на разпоредби от правото на Съюза. Подобно тълкуване обаче би позволило на ДЧ да обвърже изпълнението на европейска заповед за арест, издадена за изпълнение на задочна присъда, с условия, целящи да избегнат тълкуване, ограничаващо основните признати по конституция права или накърняващо същите, въпреки че прилагането на тези условия не би било разрешено съгласно член 4а, параграф 1 от Рамково решение 2002/584. СЕС е категоричен и постановява, че това тълкуване на чл. 53 ХОПЕС би накърнило принципа на примат на правото на Съюза, доколкото би позволило на ДЧ да препятства прилагането на актове от правото на Съюза, които са изцяло в съответствие с Хартата, при положение че не зачитат основните права, гарантирани от конституцията на тази държава.³⁸ СЕС неколккратно се позовава на принципа на взаимно признаване, на основата на който е изградена самата правна рамка (Вж. чл. 1, пар. 2 от Рамково решение 2002/584; Съображение 2 и чл. 1, пар. 1 Рамково решение 2009/29³⁹). СЕС се позовава на вече съществуващата своя практика по делото Radu (C-396/11, точка 33) и припомня, че позитивноправната уредба, действаща под формата на цитираните рамкови решения, има за цел да замести многостранната система за екстрадиция между държавите членки със система за предаване между съдебните органи на осъдени или заподозрени лица за изтърпяване на наказание или за наказателно преследване, като системата се основава на принципа на взаимното признаване.

Тълкуването на новия чл. 4а от Рамковото решение се потвърждава и от целите

³⁶ Заключение на Генералния адвокат г-жа Е. SHARPSTON, представено на 18 октомври 2012 година по Делото **C-396/11**, точка. 108.

³⁷ C-399/11, Stefano Melloni срещу Ministerio Fiscal, Решение на Съда (голям състав) от 26 февруари 2013 година

³⁸ Пак там, т. 55–58.

³⁹ OBL 81, 27.3.2009 г., стр. 24–36. Рамково решение 2009/299/ПВР на Съвета от 26 февруари 2009 година за изменение на рамкови решения 2002/584/ПВР, 2005/214/ПВР, 2006/783/ПВР, 2008/909/ПВР и 2008/947/ПВР, с което се укрепват процесуалните права на лицата и се насърчава прилагането на принципа за взаимно признаване на решения, постановени в отсъствието на заинтересованото лице по време на съдебния процес.

на законодателя на Съюза. Както от съображения 2-4, така и от чл. 1 от Рамково решение 2009/299 следва, че с неговото приемане законодателят на Съюза е имал намерение да улесни съдебното сътрудничество по наказателноправни въпроси, като спомогне за взаимното признаване на съдебни решения между държавите членки чрез хармонизиране на основанията за отказ за признаване на решения, постановени в резултат на съдебен процес, на който заинтересованото лице не се е явило лично. Както по-специално се подчертава в съображение 4, с определянето на тези общи основания законодателят на Съюза е искал да позволи на „изпълняващия орган да изпълни решението въпреки отсъствието на лицето по време на съдебния процес и при пълно зачитане на правото на защита на лицето“.⁴⁰ Целта на новоприетия чл. 4а от Рамково решение 2009/299, който урежда хипотезите на постановяване на решения вследствие на съдебен процес, на който лицето не се е явило лично, е да облекчи затрудненията при взаимното признаване на актовете, постановени в отсъствието на заинтересуваното лице от процеса, произтичащи от наличието на различия в закрилата на основните права в държавите членки. В тази връзка посоченото рамково решение хармонизира условията за изпълнение на европейската заповед за арест в случай на задочно осъждане. Това само по себе си е отражение на консенсуса, постигнат от всички ДЧ относно обхвата на процесуалните права, от които се ползват задочно осъдените, които са обект на европейска заповед за арест.

По делото **Jeremy F.** (C-168/13 PPU) СЕС подхожда по-балансирано, като отбелязва важността на ефективните средства за правна защита и съдебен контрол върху процедурата за предаване на лицата. Същевременно, СЕС подчертава значимостта на основните права на гражданите и тяхната роля за благоприятстване по-високата степен на доверие между държавите членки и прилагането на принципа на взаимно признаване, на който се основава механизмът на европейската заповед за арест, и обосновава текста на съображение 10 от Рамковото решение, съгласно което прилагането на европейската заповед за арест може да бъде спряно единствено в случай на съществено и продължаващо нарушение от държава членка на посочените в член 6, параграф 1 ДЕС принципи.⁴¹

Освен в сферата на европейската заповед за арест, принципът за взаимно признаване е приложим и по отношение на други аспекти в наказателното производство. Така например с Рамково решение 2003/577/ПВР⁴² се уреждат мерките относно признаване на решения за обезпечаване на имущество и доказателства. Също така, Рамково решение 2009/829/ПВР⁴³ регламентира взаимното признаване на мерки за процесуална принуда. Във връзка с взаимното признаване на решения за налагане на финансови санкции действия Рамково решение 2005/214/ПВР⁴⁴ Подобен акт действия и във връзка с мерките за признаване на решения за конфискация – Рамково решение 2006/783/ПВР⁴⁵, също и по отношение на признаването на решения, с които се налагат

⁴⁰ Решение по Дело C-399/11, Melloni, точка 43.

⁴¹ Решение по Дело C-168/13 PPU, Jeremy F. срещу Premierminister, точка 49.

⁴² Рамково решение 2003/577/ПВР на Съвета от 22 юли 2003 година за изпълнение в Европейския съюз на решения за обезпечаване на имущество или доказателства. *OBL 196, 2.8.2003 г., стр. 45–55*

⁴³ Рамково решение 2009/829/ПВР на Съвета от 23 октомври 2009 година за прилагане между държавите-членки на Европейския съюз на принципа за взаимно признаване към актове за налагане на мерки за процесуална принуда като алтернатива на предварителното задържане. *OBL 294, 11.11.2009 г., стр. 20–40*

⁴⁴ Рамково решение 2005/214/ПВР на Съвета от 24 февруари 2005 година относно прилагането на принципа за взаимно признаване на финансови санкции. *OBL 76, 22.3.2005 г., стр. 16–30*, изменено с Рамково решение 2009/299/ПВР на Съвета от 26 февруари 2009 г. *OBL 81, 27.3.2009 г., стр. 24–36*. Повече за приложението на този акт Вж. 19. Valcu, E.-N. (2019). Union and Transposition Regulations concerning the Application of the Principle of Mutual Recognition of Financial Sanctions in Criminal Matters. *Research and Science Today*, 18, 191–200.

⁴⁵ Рамково решение 2006/783/ПВР на Съвета от 6 октомври 2006 година за прилагане на принципа за взаимно признаване на решения за конфискация. *OBL 328, 24.11.2006 г.*

наказания лишаване от свобода – Рамково решение 2008/909/ПВР⁴⁶, относно признаването на решения за пробация и алтернативни санкции – Рамково решение 2008/947/ПВР⁴⁷ и други.⁴⁸

Приложението на принципа за взаимно признаване в правото на ЕС и специално в сферата на наказателното правораздаване несъмнено повдига редица въпроси, за чието разрешаване допринасят множеството нормативни актове (най-често това са рамкови решения). Ключовият момент е да се установи точката на баланс, в която ще се пресичат, от една страна, гарантирането на ефективното прилагане на правото на Съюза във всички ДЧ, а от друга – обезпечаването на правата на гражданите. Взаимното признаване представлява своеобразен *методологически правен инструмент, като целта на неговото възприемане е да се премахне конфликтът при упражняването на компетентност*.⁴⁹ Приема се, че принципът за взаимно признаване по наказателноправни въпроси се прилага пълноценно, ако е налице достатъчна степен на хармонизация между наказателните законодателства на държавите-членки в условията на взаимно доверие между компетентните органи.⁵⁰ По отношение на националните законодателства хармонизация се търси по отношение на деянията, спрямо които се прилага взаимното признаване, наред с уеднаквяване на съответни процесуалноправни правила, в т.ч. и допълнителни гаранции за правата на лицата, които са обект на съответните мерки. В крайна сметка държавите-членки са обвързани в правната система на Европейския съюз и не действат като суверенни субекти на международното право, изпълнявайки поетите задължения да действат на общо основание при извършване на престъпления.

⁴⁶ Рамково решение 2008/909/ПВР на Съвета от 27 ноември 2008 година за прилагане на принципа за взаимно признаване към съдебни решения по наказателни дела, с които се налагат наказания лишаване от свобода или мерки, включващи лишаване от свобода, за целите на тяхното изпълнение в Европейския съюз. *OBL 327, 5.12.2008г., с. 27–46.*

⁴⁷ Рамково решение 2008/947/ПВР на Съвета от 27 ноември 2008 година за прилагане на принципа на взаимното признаване към съдебни решения и решения за пробация с оглед на надзора върху пробационните мерки и алтернативните санкции. *OBL 337, 16.12.2008 г.*

⁴⁸ Подробно за взаимното признаване на актовете в наказателното правораздаване Вж. Христов, Хр. Право на Европейския съюз. Наказателноправни въпроси. Сиела. София. 2012 г. с. 276–331.

⁴⁹ **Jurka, R.** Цит. съч., с. 101.

⁵⁰ Пак там. с. 279.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

Семов, Ат. Правна система на ЕС. Институт по Европейско право. София, 2017. // **Semov, At.** Pravna Sistema na ES. Institut po Evropeysko parvo. Sofia. 2017.

Христов, Хр. Вътрешен пазар и основни свободи на движение в правото на Европейския съюз. Сиела. София. 2018. // **Hristev, Hr.** Vatreshen pazariosnovnisvobodinadvizhenievpravotonaEvropeyskiyasayuz. Ciela. Sofia. 2018.

Христов, Хр. Защита на основните права в правото на Европейския съюз. Основни положения в правния режим на защита на основните права преди и след влизане в сила на Хартата на основните права на Европейския съюз. В „Европейският съюз като правова общност“, Университетско издателство, София, 2007. // **Hristev, Hr.** Zashtita na osnovnite prava v pravoto na ES. Osnovni polozheniya v pravniya rezhim na zashtita na osnovnite prava преди i sled vlizane v sila na Hartata na osnovnite prava na ES. V “ES като правна общност”, Universitetsko izdatelstvo, Sofia, 2007.

Христов, Хр. Право на Европейския съюз. Наказателноправни въпроси. Сиела. София. 2012 г. // **Hristev, Hr.** Pravo na ES. Nakazatelnopravni vaprosi. Ciela. Sofia. 2012.

J. A. E. Vervaele, ‘European criminal law and general principles of Union law’, *J.A.E. Vervaele (ed.), European Evidence Warrant: Transnational Judicial Inquiries in the EU*, (Intersentia, 2005), с. 133.

Jurka Raimundas, & Zajančauskienė Jolanta. Jurisdiction Collisions In The Criminal Proceedings Of European Union Member States. *Baltic Journal of Law & Politics*, 8(1), 2015. 82–105.

Karanikolas, S. The impact of EU criminal law on the Greek criminal justice system. 2011.

Lasic, V. Multiple faces of mutual recognition. Fletcher, M., Herlin-Karnell, E., & Matera, C. (Eds.). *The European Union as an Area of Freedom, Security and Justice (1st ed.)*. Routledge. 2016, с. 341.

Tridimas, T. The General Principles of EU Law. Oxford University Press, 2006.

Valcu, E.-N. Union and Transposition Regulations concerning the Application of the Principle of Mutual Recognition of Financial Sanctions in Criminal Matters. *Research and Science Today*, 18, 2019.

Valdés, A. R. The mutual recognition principle in criminal matters: *A review. ERA Forum*, 16(3), 2015.

Weyembergh, A., & Armada, I. The principle of ne bis in idem in Europe's area of freedom, security and justice. 2016, Edward Elgar Publishing.